

10. Силютіна І. Н. Формирование емоціональної культури студентів педагогічного училища средствами искусства: Дис... канд. пед. наук: 13.00.04. – Луганск, 1998. – 189 с.

УДК 378.14

Демченко Л.А.

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА (ІНТЕГРАТИВНИЙ АСПЕКТ)

Ефективне накопичення умінь та навичок майбутнього вчителя-філолога залежить від таких чинників: високий рівень знань спеціальних дисциплін, психолого-педагогічна компетентність. Ці компоненти є обов'язковими складовими системи підготовки майбутніх словесників. Правильно організований процес навчання студентів, прямо пропорційний ефективному кінцевому результату.

Згідно з Національною доктриною розвитку освіти України у ХХІ столітті система освіти України має забезпечувати формування у дітей і молоді цілісної наукової картини світу, сучасного світогляду, творчих здібностей і здатності до самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації особистості [6: 5]

Швидкий розвиток науки та освіти ставить високі вимоги до професійної підготовки майбутніх учителів-філологів. Досягти цього можливо лише за умов високої якості фахової підготовки. Підготовка вчителів, їхнє професійне вдосконалення - важлива умова модернізації освіти.

Одним із напрямків сучасних наукових досліджень є інтеграція знань. Цій темі присвятили свої роботи (М.Берулава, С.Гончаренко, Л.Дольнікова, Л.Джулай, О.Джулик, І.Козловська, Я.Кміт, А.Литвин, В.Пилипчук, Л.Сліпчшин, Р.Собко, Я.Собко, Т.Якимович). Опрацьовуючи наукову літературу, ми прийшли до висновку, що інтеграція спеціальної та психолого-педагогічної підготовки майбутніх філологів не була предметом дослідження, тому вважаємо нашу тему актуальною.

Мета нашої статті - визначити інтегративний аспект психолого-педагогічної та спеціальної підготовки вчителів-філологів у вищих закладах освіти.

Завдання дослідження:

- проаналізувати інтеграцію знань у процесі підготовки майбутніх учителів-філологів;
- дослідити інтегративні аспекти курсів методики навчання української мови і методики навчання української літератури в системі спеціальної та психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів-філологів.

Професійна підготовка вчителя-філолога завжди була у центрі уваги учених-методистів. Цій проблемі присвятили свої роботи такі науковці (Н.Бабич, О.Бандура, О.Біляєв, Н.Волошина, Л.Мірошніченко, В.Мельничайко, В.Паламарчук, М.Пентиліук, О.Семенов, Р.Суровцева).

Гармонійний розвиток особистості майбутнього вчителя, його освіта й виховання як складний і взаємопов'язаний процес вимагає органічного поєднання в свідомості майбутнього спеціаліста знань та вмінь, набутих під час вивчення різноманітних дисциплін психолого-педагогічного та спеціального циклу.

Різномірні знання, вважає Я.А.Коменський, виростають з одного кореня - навколишньої дійсності, що суб'єктивно нове знання, на уроках якого б предмета воно не набувалось, є органічним нарощуванням, природним збагачуванням уже засвоєних знань, що міжпредметні зв'язки є необхідною умовою для формування цілісної, чіткої системи знань. Все, що знаходиться у взаємному зв'язку, повинно викладатися у такій же послідовності.

Однією з основних умов успішного викладання будь-якого предмета, Д.Локк, І.Г.Песталоцці, А.Дистервег вважали використання вчителями на всіх етапах уроку відповідних відомостей з інших наук, що створює умови для достатньо повного і

глибокого висвітлення об'єкта вивчення, забезпечує мобільність, усвідомленість цілісної системи знань учнями.

Значно збагатив та узагальнив надбання педагогічної науки в питанні системності знань К.Д.Ушинський. Видатний педагог звертав увагу на те, які знання та ідеї засвоює учень, чи складаються вони в систему, яка постійно збагачується й розвивається.

Одна з найважливіших характеристик знань - системність, пов'язана з інтеграцією [6,с.78] Системний підхід будучи загальнонауковим способом бачення та перетворення дійсності, застосовний на всіх рівнях пізнання та діяльності, оскільки він передбачає перехід до пояснення зовнішньої функції внутрішньою організацією чи внутрішнім механізмом[12,с. 29] В основі системного підходу лежить відмова від односторонніх, лінійно-причинних методів дослідження, та звертається увага на інтегровані властивості об'єкту, їх походження, зв'язки і структуру. Поняття структури розвивається через поняття елементів (інтеграційні процеси також розпочинаються лише за наявності раніше розрізнених елементів, зв'язків і відношень).Елементи - це відносно неподільні частини системи, які за своїми індивідуальними властивостями якісно відрізняються від системи як від цілого та один від одного (для порівняння: вихідні для інтеграції елементи також повинні мати оптимальне поєднання кількості подібних і різних ознак для ефективного їх інтегрування)[3, с.45]

Інтегративні процеси передбачають взаємодію основ наук, спільне різнонаукове відображення теоретичних і практичних об'єктів педагогіки, взаємовплив наук, коректування науково-педагогічних чи інших галузей знань за рахунок відомостей з інших наук, взаємозв'язки, взаємопроникнення та перенос знань одних наук в інші з метою всебічного висвітлення педагогічного об'єкта, комплексний підхід до його дослідження. Взаємозв'язок як педагогічна закономірність передбачає, що вивчення навчальних дисциплін повинно здійснюватися в єдності, взаємоспрямовано й у взаємодії. Під впливом цієї закономірності змінюються майже всі компоненти навчального процесу[4,с.39]

Інтеграційні зв'язки відіграють важливу роль у навчальному процесі -сприяють реалізації принципу науковості, формують цілісні практичні вміння та навички. Єдність знань, їх системність є основою підготовки спеціалістів у вищих навчальних закладах освіти.

Структура особистості будь-якого спеціаліста об'єднує у собі знання предметного змісту своєї праці та відношення до об'єкту діяльності. У педагогічній діяльності учитель завжди виступає як цілісна особистість. У діях учителя завжди проявляється його внутрішній світ, його світогляд, почуття і воля, його розуміння своїх функцій як учителя і вихователя підростаючого покоління.

Підготовка майбутнього вчителя-філолога у вищих закладах освіти здійснюється за трьома напрямками: соціально-культурологічним, фаховим або спеціальним та психолого-педагогічним. Кінцева мета навчання полягає у підготовці спеціаліста високого рівня і, який би відповідав європейському. Основним завданням учителя-словесника є формування світогляду молодого покоління. Він повинен допомогти учням розкрити багатий світ рідної мови, скарбницю національної художньої літератури, яка допоможе вихованцям пізнати культуру та своєрідність свого народу. Це вимагає пошуку нових форм та підходів до процесу підготовки кваліфікованих учителів-філологів.

"Підготувати" давати необхідний запас знань, передавати навички, досвід і т. ін. в процесі навчання, практичної діяльності; навчити, тренувати, підковувати [10,с. 359]. Професійну підготовку майбутнього вчителя О.Мороз розглядає як систему, що складається : з психологічної та практичної готовності, формування загальної культури, розвитку педагогічних здібностей [8].

Спеціальна підготовка передбачає оволодіння студентами фаховими знаннями та вміннями для передачі їх учням у процесі подальшої практичної роботи. Термін "*спеціальний*"/ "*спеціальна*": 1. Той, що стосується окремої галузі науки, техніки, мистецтва і т. ін.; призначений для спеціалістів цієї галузі. [14,с. 502].

Професійну компетенцію вчителя-філолога становить цілий ряд складових, стверджує О.Семенов, а саме:

- мовна компетенція - опанування мовною системою за рівнями фонетики, лексики, морфології, синтаксису, стилістики тексту;
- лексико-семантична, морфолого-синтаксична компетенція;
- лінгвістична;
- мовленнєва (за Пентилюк М);
- комунікативна:
- іномовна комунікативна компетенція;
- лінгвокраєзнавча, соціолінгвістична компетенція;
- культурознавча, фольклорно-літературознавча;
- методична компетенція;
- педагогічна, психологічна та науково-дослідна компетенція. Для майбутнього вчителя української мови і літератури важливим є набуття мовленнєвого досвіду тобто практичне володіння мовою і емпіричне узагальнення спостережень за мовою. У період навчання продовжується формування мовної особистості, мовної індивідуальності, невід'ємними складовими якої є мовна свідомість і самосвідомість, національний характер, національно-культурні традиції [9]

Психолого-педагогічна підготовка передбачає формування психолого-педагогічних знань, практичних умінь під час навчально-пізнавальної, практичної та самостійної роботи студентів у вищому закладі освіти. Цілісна система психолого-педагогічної підготовки забезпечує ефективність формування особистості майбутнього вчителя. Педагогічний процес розглядається як єдність духовно-особистісних, соціально-психологічних, технічних компонентів навчання і виховання [1,с. 9].

Основою психолого-педагогічної підготовки майбутнього вчителя-філолога - є знання закономірностей індивідуального розвитку людини на різних вікових етапах та застосування цих знань під час педагогічної практики, а потім у безпосередній роботі з учнями.

До психологічних компонентів системи підготовки майбутніх учителів, на думку Н.Кузьміної, належить:

-диференціально-психологічний (знання про особливості засвоєння учбового матеріалу конкретними учнями у відповідності з індивідуальними і віковими характеристиками);

-соціально-психологічний (знання про особливості навчально-пізнавальної і комунікативної діяльності учбової групи і конкретного учня і ній, про особливості взаємовідносин учителя з класом, про закономірності спілкування);

-ауто психологічний (знання про позитивні якості та вади особистої діяльності учителя, особливості його індивідуальності та її характерні якості [5,с 23].

Головним об'єктом діяльності для вчителя-предметника є учень, його навчання і виховання, підготовка до праці і обґрунтованого вибору професії після закінчення школи. Це вимагає від учителя постійної уваги до формування в учнів моральної свідомості, стійкої системи моральних орієнтацій і позитивних соціальних відносин з навколишньою дійсністю, до людей, до праці і до самого себе як суб'єкта педагогічної діяльності. У своїх дослідженнях В.Н.Столетов звертає увагу на те, що „... процес повсякденного формування особистості і усвідомлення досвіду - початковий і кінцевий пункт руху думки педагога" [15,с 39].

Це зобов'язує педагога не допускати стандартного виконання своїх обов'язків, а творчо, з великим тактом підходити до вирішення педагогічних задач, уміти керувати процесом формування, становлення особистості школяра. Пізнання реального світу школярами - процес досить складний. Організація навчальної та позакласної роботи з учнями вимагає від учителя врахувати різноманітні запити та інтереси, які потребують морального регулювання і диференційованого підходу до різних груп учнів. У міру

зростання та розвитку школярів як суб'єктів пізнання суттєво змінюється характер інформаційної взаємодії між учителем та учнями. Під час організації учбової діяльності завдання вчителя полягає у тому, щоб скерувати пізнавальні здібності учнів на правильне, об'єктивне відображення світу і закономірностей його розвитку. На кожному етапі навчання вчитель повинен уміти визначати не тільки цілі і задачі майбутнього уроку, але способи та прийоми за допомогою яких він зможе домогтися оптимального взаємозв'язку своїх дій з діями учнів. Уміння узгоджувати свої дії на праці з діями учнів, викликати у них пізнавальну зацікавленість, збуджувати інтелектуальну активність і самостійність у вирішенні навчальних задач, сформулювати необхідність у праці, покликання до суспільно значимої професійної діяльності у цьому полягає головна мета професійної майстерності вчителя.

Психолого-педагогічні знання вчителя втілюються в практику взаємодії з учнями успішніше при умові, коли педагог уміє: привести дітей у більш дієвий стан; так подавати інформацію, щоб вона була доступною для слабких учнів і достатньою для більш сильніших; залучати всіх учнів до корисної для них праці.

Зміни у системі народної освіти ведуть до зростання рівня професіоналізму вчителя, відповідальності за результати праці. В цих умовах проблема вдосконалення педагогічної майстерності, розвитку творчого потенціалу педагога виступає не тільки як об'єктивна соціальна необхідність вчителя у підвищенні професійної компетентності і майстерності. Школі потрібні педагоги-майстри, які глибоко знають свій предмет, володіють різноманітними методичними засобами, мають ґрунтовну психолого-педагогічну підготовку, ерудовані, з високою культурою, зазначає Р.Суровцева [16,с. 10].

Учитель-словесник повинен уміти донести до свідомості своїх учнів, що володіння рідною мовою формує мовну особистість. Людина, що не знає рідної мови, не володіє її багатствами, залишається духовно вбогою істотою, бо вона позбавлена можливості пізнати історію, усну народну творчість, традиції і звичаї свого народу [7,с.18]. На вчителя-словесника покладене важливе завдання у моральному вихованні своїх учнів. Вони повинні усвідомити, ... що для патріота дорогі всі надбання України: матеріальні й духовні, природні й соціальні, історичні та сучасні. Рідне слово через відбиті в ньому поняття й образи показує світові все життя народу, що ним мислить і говорить. У рідному слові живе минуле, теперішнє і майбутнє нашого народу, воно покликане служити своїм творцям [7,с.19]. Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури доводить, що науковці підтримують думку про те, що курс методики навчання є інтегруючим аспектом у системі підготовки майбутнього вчителя-філолога.

Усі конкретні методики як галузі педагогічної науки ґрунтуються на теорії навчання (дидактиці), стверджує С.Гончаренко, теорії виховання і використовують результати досліджень у галузі педагогічної психології. Вони мають ряд спільних рис, спільних методів дослідження й результатів. Та водночас кожна методика - це самостійна наука за предметом, методами і результатами дослідження [2,с. 12].

Виступаючи інтегративним чинником спеціальної і психолого-педагогічної підготовки майбутнього вчителя-словесника, методика навчання спирається на дослідження проблеми викладання (навчання) як, насамперед, проблеми вчителя. Саме інтеграція як процес становлення цілісності не дає можливості готувати положення дидактики чи педагогічної психології безпосередньо застосовувати в процесі вивчення конкретного навчального матеріалу з певного навчального предмета і в даному навчальному закладі [11,с. 18].

Структура змісту методичної освіти складається з таких елементів:

- мета та завдання шкільної мовної та літературної освіти;
- принципи здійснення шкільної мовної та літературної освіти;
- зміст шкільної мовної та літературної освіти;
- форми навчально-виховного процесу з мови та літератури;
- засоби і методи навчання мови та літератури.

Методична освіта передбачає оволодіння студентами певними знаннями та вміннями під час навчання у вузі. Студенти повинні *знати*: історію становлення методики мови та літератури як науки; методологію методики; мету, завдання та зміст шкільної мовної та літературної освіти; діючі програми, шкільні підручники та посібники для учнів, методичну літературу; процес формування мовних та літературних знань; методи та прийоми навчання та виховання учнів на уроках мови та літератури; основні засоби навчання; форми організації навчання; форми та методи позакласної роботи; основні проблеми сучасної методики. Майбутні вчителі повинні *вміти*: застосовувати різні методи та прийоми проведення навчально-виховної роботи, як на уроках, так і в позаурочний час; готувати і проводити уроки різних типів: складати план-конспект уроку, оцінювати знання та вміння учнів; установлювати міжпредметні зв'язки; працювати з підручником; планувати навчальний матеріал на рік, півроку, з кожної теми, розділу, здійснювати моделювання навчального процесу; володіти технологією основних методів і прийомів навчання мови та літератури, оптимально використовувати засоби навчання, елементи програмування, алгоритмізацію і комп'ютеризацію на уроках мови та літератури, враховуючи специфіку матеріалу; обладнати шкільний кабінет; вести методичні дослідження; працювати з науково-методичною літературою.

Методика навчання є окремим предметом зі своєю основою: мета, завдання, закономірності, зміст, форми, принципи, методи. Одночасно вона є складовою системи професійно-педагогічної освіти студентів. Методика навчання базується на спеціальній, педагогічній та психологічній підготовці майбутніх учителів-предметників. Кожний з цих елементів є самостійною системою, але водночас вони становлять підсистеми основної цілісності - професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів-словесників. Методика навчання завершує процес становлення майбутнього вчителя-предметника у вищому закладі освіти.

Отже, досягнення високого рівня підготовки майбутнього учителя-філолога у вищих закладах освіти можливе за умови узгодженості і наступності в діяльності кафедр з формування знань і вмінь.

Література

1. Азаров Ю.П. Искусство воспитывать. - М.: Просвещение, 1979. - 255с.
2. Гончаренко С.У. Методика як наука. - Хмельницький: Вид-во ХГПК, 2000. -30с.
3. Козловська І.М. Теоретико-методологічні аспекти інтеграції знань учнів професійно технічної школи (дидактичні основи)/ За ред.С.У.Гончаренка: Львів :Світ, 1999-301с.
4. Козловська І. Дидактика в контексті інтегративного навчання. Навч.-метод.посіб.-Львів,1999
- 5.Кузьмина Н.В. Педагогическое мастерство учителя как фактор развития способностей учащихся // Вопросы психологии. - 1984. - № 1.
6. Кульчицький О.Інтегративний зв'язок психічних функцій та явищ //Основи філософії та філософських наук.-Мюнхен:Львів,1995.- С.75-89
- 7.Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах/ за ред. М.І.Пентиліук: Підручник для студентів-філологів. - К.: Ленвіт, 2000. -264с.
- 8.Мороз О.Г., Омеляненко В.Л. Перші кроки до майстерності. - К., 1992. -111с.
- 9.Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. Проект. -К.: Шкільний світ, 2001. - 24с.
- 10.Новий тлумачний словник української мови. У 4-х т. - Т.3. - К., 1999.
- 11 .Пилипчук В.В. Предметні методики навчання - інтегративне педагогічне знання// Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 36. наук, праць.4.2.-К., 2001.
- 12Сараев А.Д.Системный подход и современная медицина// Вестник АМН СССР.- 1987.-№3.-С.28-34.

Із.Семенов О.М. Професійна компетенція вчителя української мови і літератури. Програма спецкурсу (для студентів спеціальності 7.010103 "Українська мова та література"). - Глухів, 2003. - 66с.

14.Словник української мови. У 11-ти т. - Т.9. - К., 1978. 15.Столетов В.Н. Педагогика и формирование человеческой личности//Советская педагогика. - 1974. - № 11.

16.Суровцева Р.Ф. Психолого-педагогічні умови формування особистості майбутнього вчителя (на матеріалі української літератури): Автореф. Дис....канд. пед. наук.: 13.00.04. Київський державний лінгвістичний університет. -К., 1998.- 187с.

УДК 378. 035.91

Джурелюк О.Т.

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ ДО УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядається готовність майбутніх інженерів до управлінської діяльності як невід'ємна складова їх професіоналізму поряд з високим рівнем знань, умінь і навичок та відповідних особистісних якостей в обраній сфері діяльності.

Постановка проблеми. Питання про критерії якості підготовки фахівців -ключове, таке, що визначає спрямованість освітнього процесу вищого навчального закладу. Щоб реально розв'язувати проблему орієнтації освіти на формування висококваліфікованої вітчизняної управлінської еліти, необхідно ввести до критеріїв оцінки якості освіти разом із знаннями і такий параметр, як готовність до управлінської діяльності.

Для того, щоб мати повне уявлення про досліджуваний предмет (готовність), необхідно визначити основні підходи до вивчення цього явища, їх особливості; виявити структуру готовності; визначити сутність готовності майбутніх інженерів до управлінської діяльності.

З урахуванням цього положення звернімося до аналізу накопичених знань, присвячених цьому питанню.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми готовності людини до ефективної професійної діяльності присвячені дослідження А.Ганюшкіна, В.Мерліна, В.Мясищева, Н.Льовітова, Б.Паригіна, Н.Кузьміної, Е.Климова, К.Платонова, Л.Кандибовича, В.Моляко, Л.Карамушки.

На думку К.Платонова професійна готовність - це суб'єктивний стан особистості, що усвідомлює себе здатною і підготовленою до тієї або іншої професійної діяльності і прагне до її виконання. Він розглядає готовність до професійної діяльності як результат трудового виховання, професійного навчання, психологічної підготовки [9].

Е.Климов у своїй роботі зауважує: «Без розуміння того, образ якого результату діяльності повинен утримувати в свідомості професіонал або той хто навчається професії, підвищує професійну кваліфікацію, ми не зможемо розраховувати ні на добру постановку професійної освіти, ні на добру організацію праці, ні на доладне проектування кожною людиною своїх чергових кроків на професійному життєвому шляху, ні навіть на добре взаєморозуміння людей у суспільстві» [4].

В.Байденко і Б.Оскарссон ведучи мову про психологічну готовність до професійної діяльності, використовують поняття «Базові навички» як «особистісні і міжособистісні якості, здібності, навички і знання, які виражені в різних формах, у різноманітних ситуаціях роботи і соціального життя. Для індивіда в умовах розвиненої ринкової економіки існує пряма відповідність між рівнями наявних базових навичок і можливістю отримання зайнятості». До переліку базових навичок автори включають: комунікативні навички і здібності; творчість; здатність до аналітичного мислення; здатність до креативного мислення; пристосовність; здатність працювати в команді; здатність працювати самостійно; самосвідомість і самооцінка [10].